

A Study on The Approaches to Preserving and Promoting Buddhist Sermons by Monks in Phrae Province

ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

Received: Nov 17, 2025

Revised: Dec 22, 2025

Accepted: Dec 25, 2025

Phramaha Phraiwan Kanlayāno (Buaphan) (พระมหาไพโรวัลย์ กลุยาโน (บัวผัน))*

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrarajakhemakorn (พระราชเขมากร)

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phramaha Sittichai Jayasiddhi (พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ)

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*Corresponding Author Email: kunrayano01@gmail.com

Abstract

This research article has three objectives: (1) to study the forms of Buddhist Sermons (*desanā*) found in Buddhist scriptures, (2) to study the forms of Buddhist Sermons of monks in Phrae Province, and (3) to study the guidelines for preserving and promoting monastic Buddhist Sermons in Phrae Province. The study employs a qualitative research methodology, utilizing documentary research together with additional field data obtained through in-depth interviews with 18 key informants.

The research findings are as follows:

1. There are four forms of Buddhist Sermons found in Buddhist scriptures: (1) dialogic preaching (*sākacchā*), (2) descriptive or expository preaching, (3) question-and-answer preaching, and (4) prescriptive preaching. The Buddha taught the Dharma according to *Tisikkhā* (Threefold Training)—*sīla* (morality), *samādhi* (concentration), and *paññā* (wisdom). The attainment of enlightenment and liberation from the cycle of rebirth (*saṃsāra*) involves self-discipline and intellectual development leading to enlightenment and liberation from the domination of ignorance (*avijjā*).
2. The forms of Buddhist Sermons of monks in Phrae Province can be categorized into three

forms: (1) *Mahāvātara* preaching, (2) *Mahājāta* preaching, and (3) *Pāṭhakatthā* preaching. Among these, *Mahāvātara* preaching is the most popular, followed by *Mahājāta* preaching based on the *Vessantara Jātaka*, and finally the lecture-style *Pāṭhakatthā*.

3. Guidelines for preserving and promoting monastic Buddhist Sermons in Phrae province reveal that preservation must be based on the Dhamma and Vinaya (Buddhist scriptures and monastic rules), using Buddhist principles as the basis for sermons. Preserving the traditional way of preaching based on local wisdom, with participation from the monastic community of Mueang Phrae District, Phrae Province. To promote Buddhist Sermons, it is important to encourage the collection of data, compilation of Buddhist Sermons techniques, and adaptation of formats to suit modern society. This will make Buddhist teachings more accessible to listeners and easier to put into practice.

Keywords: Forms of Buddhist Sermons (*desanā*); Preservation of Buddhist Sermons; Promotion of Buddhist Sermons

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการเทศน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากพระนักเทศน์และมคณายกวัด จำนวน 18 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการเทศน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) แบบสากัจฉา หรือสนทนา 2) แบบบรรยาย 3) แบบตอบปัญหา 4) แบบวางกฎข้อบังคับ พระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา การบรรลุธรรม การหลุดพ้นจากวัฏสงสาร การมีวินัยในตนเอง และการพัฒนาทางปัญญาเพื่อไปสู่ความรู้แจ้ง หลุดพ้นจากการครอบงำของอวิชชา

2. รูปแบบการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ พบว่า การเทศน์มี 3 รูปแบบ คือ 1) การเทศน์มหาวัตร 2) การเทศน์มหาชาติ 3) การเทศน์ปาฐกถา การเทศน์ทั้ง 3 รูปแบบนี้ การเทศน์มหาวัตรได้รับความนิยมมากกว่า รองลงมาคือการเทศน์มหาชาติชาดก และทำนองปาฐกถา

3. แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ พบว่า การอนุรักษ์ต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นโจทย์เทศน์อนุรักษ์การเทศน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมจากคณะสงฆ์อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ในการส่งเสริมการเทศน์ควรส่งเสริมให้มีการจัดเก็บข้อมูล รวบรวมเทคนิคการเทศน์ปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ ทำให้ผู้ฟังเข้าถึงธรรมะได้ง่ายขึ้นนำไปปฏิบัติได้จริง

คำสำคัญ: รูปแบบการเทศน์; การอนุรักษ์การเทศน์; การส่งเสริมการเทศน์

บทนำ

หลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพิจารณาทบทวนธรรมแล้วทรงตัดสินใจว่า จะไม่ทรงแสดงธรรม เพราะถือว่าธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วเป็นสิ่งที่คนทั่วไปยากที่จะเข้าใจ ทรงมีความขวนขวายน้อย ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในอนัจริยคาถาว่า “บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุด้วยความลำบาก เพราะธรรมนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกราคะ และโศกะครอบงำจะรู้ได้อย่างง่าย แต่เป็นสิ่งพาทวนกระแส (หมายถึงพาเข้าถึงพระนิพพาน) ละเอียดลึกซึ่ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต ผู้กำหนดด้วยราคะ ถูกกองโมหะหุ้มห่อไว้จักรู้เห็นไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 18 ข้อ 281: 84) ทรงพิจารณาบุคคล 4 จำพวก มีปรากฏอยู่ในโลก 4 จำพวก คือ อุกคฆิฏตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน 1 วิปจิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น 1 เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ 1 ปทปรมะ ผู้ที่สอนได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ 1 บุคคล 4 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 133: 202-221) ครั้งนั้นท้าวสหัมบดีพรหมทราบความดำริจึงมาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ประนมมือพลาญทูลว่าขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีในจักขุน้อยมีอยู่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อ 7-8: 9-10) เมื่อพระองค์ทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรมแล้ว จึงเสด็จไปเพื่อโปรดอาจารย์ทั้ง 2 ท่านคืออาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร แต่อาจารย์ทั้ง 2 ได้ทำกาละไปก่อนแล้ว หลังจากนั้นจึงดำริถึงปัญจวัคคีย์ ผู้ที่มีอุปการะเผ่าปรนนิบัติต้อนบำเพ็ญเพียร จึงได้เสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวันอันเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาชื่อว่า “ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อ 13-19: 20-25) ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 ซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชา จนอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบันและได้ขออุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาได้ทรงแสดงธรรมชื่อว่า “อนัตตลักขณสูตร” จนปัญจวัคคีย์ได้รับฟังทั้งหมดก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์และทูลขออุปสมบท

การแสดงพระธรรมเทศนาในประเทศไทยใช้คำที่เข้าใจโดยทั่วไปว่า “การเทศน์” มีลักษณะหลากหลายและขึ้นอยู่กับบริบททางศาสนา วัฒนธรรม และท้องถิ่น โดยเฉพาะในพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหลักของประเทศ การเทศน์มักเกิดขึ้นในวันสำคัญ เช่น วันพระหรือวันเทศกาลต่าง ๆ โดยพระสงฆ์จะใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและมีการเล่าเรื่องราวจากชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเชื่อมโยงและนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ โดยการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ เรียกว่า “ระบำเทศน์” คือการออกเสียงในภาษาถิ่นล้านนาว่า “ลำบำเทศน์ หรือระบำเทศน์” หมายถึงท่วงทำนองหรือแบบอย่าง

ในการขับเพลงหรือขอ เมื่อนำมาใช้กับการเทศน์ หมายถึงท่วงทำนองหรือจังหวะการเทศน์ที่มีการเอื้อนเสียงขึ้น-ลง ลากเสียงยาวประกอบเป็นระยะ ๆ ระเบียบการเทศน์ของล้านนาแบ่งเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของการเทศน์คือ 1. ทำนองการเทศน์แบบธรรมวัตร “ธรรมวัตร” เรียกการเทศน์ที่มีทำนองธรรมดาเรียบ ๆ ที่มุ่งอธิบายตามแนวเหตุผล ไม่เน้นทำนองไพเราะเพื่อเร้าอารมณ์ ล้านนาิยมมาใช้เรียกว่า “การเทศน์ธรรมคร่าว” เป็นธรรมที่มีเนื้อหาทั่วไป 2. การเทศน์แบบมหาชาติชาดก เป็นทำนองที่ใช้เฉพาะการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกเท่านั้น (พระนคร ปญญาวชิโร (ปรัญฤทธิ์), 2557 : 90) รูปแบบทำนองมหาชาติเวสสันดรชาดกคือ การเทศน์โดยใช้เสียงเหินสูง/เหินต่ำ และทำนองที่มุ่งความไพเราะเป็นสำคัญ การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก การเทศน์แหล่ซึ่งมีทั้งแหล่ในเรื่องเวสสันดรชาดกและแหล่นอก

ในจังหวัดแพร่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเทศน์อยู่ 3 อย่าง คือ 1. การเทศน์ธรรมมหาวัตร 2. การเทศน์ทำนองมหาชาติเวสสันดรชาดก 3. การเทศน์แบบปาฐกถา อย่างไรก็ตามสังคมในยุคปัจจุบันส่งผลต่อรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้คนทำให้การเทศน์ในบางพื้นที่เริ่มลดบทบาทลง โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ที่อาจไม่คุ้นเคยกับการฟังเทศน์แบบดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความซับซ้อน และได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย เช่น สภาพสังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาเพื่อตอบสนองต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ความเจริญทางเทคโนโลยีและการเปิดกว้างต่อวัฒนธรรมต่างชาติทำให้เยาวชนมีการรับรู้และตีความคำสอนทางศาสนาในรูปแบบใหม่ ๆ โดยอาจเลือกนำส่วนที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันมาใช้ และลดความสำคัญของพิธีกรรมแบบดั้งเดิม (นายถนอม บุษบางาม, 2568 : 39-49, ออนไลน์) อีกทั้งกระแสของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันทำให้การเทศน์ในรูปแบบดั้งเดิมอาจไม่สามารถตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของคนในปัจจุบัน ดังนั้นการอนุรักษ์และการส่งเสริมรูปแบบการเทศน์แบบดั้งเดิมจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ในจังหวัดแพร่ ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องส่งเสริมการปรับตัวของการเทศน์ให้เข้ากับยุคสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะ หรือการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ หาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ในจังหวัดแพร่ โดยวิเคราะห์รูปแบบการเทศน์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและรูปแบบการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่ได้รับความนิยม สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทั้งนี้ เพื่อให้การเทศน์สามารถดำรงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในจังหวัดแพร่และสังคมไทยอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเทศน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รูปแบบการเผยแผ่ เป็นแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีเป้าหมาย 3 ด้าน คือ 1. ด้านการศึกษา เป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา 2. ด้านศาสนาคือ การเรียนรู้และเข้าใจศาสนพิธีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา 3. ด้านวัฒนธรรม คือ การตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา (กรกต ชาบัณทิต และคณะ, 2556: 55-67) ผู้เผยแผ่จำเป็นต้องประเมินพื้นฐานผู้รับก่อนเลือกวิธีการสื่อสาร ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยังถูกใช้ในงานเผยแผ่ร่วมสมัย ความสำคัญคือหลักการเผยแผ่คือไม่เบียดเบียน สะท้อนให้เห็นความเคารพในความหลากหลายทางความเชื่อ พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการโจมตีศาสนาอื่นหรือบังคับให้ผู้อื่นยอมรับคำสอน แต่เน้นการนำเสนอด้วยความจริงใจและเหตุผล ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การมุ่งเน้นให้ผู้คนประจักษ์ในประโยชน์ทั้งระดับพื้นฐานและระดับสูงสุด ตั้งแต่การดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม ไปจนถึงการพัฒนาปัญญาเพื่อเข้าใจธรรมชาติของจิตใจและบรรเทาความยึดมั่น อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2550: 45) การเผยแผ่จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ในเชิงองค์รวม ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูลทางศาสนาเท่านั้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเทศน์

การเทศน์ หมายถึง การแสดงธรรมการแจ้งธรรม การเปิดเผยทำให้แจ่มแจ้งซึ่งธรรม การชี้แจงทำให้แจ่มแจ้งซึ่งธรรมในรูปแบบการปาฐกถา การบรรยาย การอภิปรายการสนทนาธรรม การนำพระพุทธพจน์มากล่าวแสดงให้เหล่าพุทธบริษัทได้รับรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องจนเกิดมรรคผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ถือเป็นหน้าที่และภารกิจอัน สำคัญยิ่งของบรรดาพระสงฆ์ในการเผยแผ่และจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาด้วยการแสดงธรรมโปรด สัตว์โลกตามรอยพระพุทธปฏิปทา (พัลลภ หารุคำจา, 2568 : 18-32, ออนไลน์) การเทศน์ที่ดีก่อให้เกิดความสนใจใคร่ที่จะฟัง และสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้คนให้นำข้อธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน ทั้งนี้การเทศน์นั้นท่านวางหลักการและวิธีการไว้แบบตายและเหมาะสมดีแล้วด้วยประการทั้งปวง หลักการเทศน์ที่จะเป็นเหตุ

นำไปสู่การเทศน์เป็น จนถึงความเป็นเลิศทางการเทศน์การสอนของพระพุทธรเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน 4 อย่างคือ 1. สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา 2. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วกกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะ แข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ 4. สัมปหังสนา ซิลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน พังไม้เปื้อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ (สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์, 2564 : 43) นอกจากนี้ การเทศน์ต้องอาศัย การใช้ภาษาและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม เช่น การยกตัวอย่างจากชีวิตจริง ใช้การเปรียบเทียบ การเล่าเรื่อง การอธิบายเชิงเหตุผล เพื่อให้ธรรมะที่เป็นนามธรรมเข้าใจง่ายขึ้น ผู้เทศน์ให้ธรรมะช่วยให้ผู้ฟังลดความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ในระยะยาว แนวคิดนี้สอดคล้องกับเป้าหมายของพระพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา (ชยสารโร ภิกขุ, 2562 : 52)

3. แนวคิดเกี่ยวกับกับอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ การเทศน์เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันการเทศน์บางรูปแบบอาจได้รับความนิยมน้อยลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของ ดังนั้น การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ศิลปะการเผยแผ่ธรรมะคงอยู่ต่อไปและเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสะท้อนถึงการรักษากฎมัยปัญญาทางศาสนาและวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่และมีบทบาทในสังคมปัจจุบัน การเทศน์มิได้เป็นเพียงวิธีการถ่ายทอดธรรมะแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณธรรม ความสงบ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545 : 112-115) ดังนั้น การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์จึงต้องมุ่งทั้งการรักษารูปแบบดั้งเดิมและการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย ด้านการอนุรักษ์การเทศน์มีความสำคัญคือการรักษาหลักการเทศน์และสาระธรรมที่ถูกต้อง ไม่ให้เนื้อหาถูกบิดเบือนไปตามบริบทสังคมหรือความนิยม ผู้เทศน์ควรยึดหลักพระธรรมวินัย และสื่อสารเนื้อหาที่ตรงตามพระไตรปิฎก การบันทึกและตีพิมพ์เทศนาสำคัญ การทำคลังเสียงเทศน์ และการจัดทำหลักสูตรการเทศน์ในสถาบันสงฆ์ ถือเป็นแนวทางที่ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนได้เป็นอย่างดี (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540 : 160) ด้านการส่งเสริมการเทศน์ ปัจจุบันจำเป็นต้องคำนึงถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อขยายขอบเขตการเข้าถึงของประชาชน เช่น การเผยแพร่การเทศน์ผ่านสื่อออนไลน์ วิดีโอ ซึ่งช่วยให้เข้าถึงผู้ฟังในทุกพื้นที่ ได้เข้าถึงธรรมะสะดวกขึ้น แม้ว่าสื่อสมัยใหม่จะทำทลายต่อการรักษากฎมัยปัญญาดั้งเดิม แต่ก็ยังเป็นโอกาสสำคัญในการทำให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนในวงกว้างมากขึ้น (สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์, 2564 : 120)

การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ควรเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การจัดงานแสดงธรรมประจำปี การสนับสนุนการเทศน์มหาชาติในท้องถิ่น และการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา แนวทางนี้ช่วยให้การเทศน์ยังคงมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมไทย และยังทำหน้าที่เป็น

เครื่องมือในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและสมานฉันท์ทางสังคม โดยสรุป การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ต้องมุ่งรักษากฎมัญญาดั้งเดิม ให้ความสำคัญกับคุณภาพของผู้เทศน์ และพัฒนาวิธีการสื่อสารให้ทันสมัยและเข้าถึงง่าย การผสานความดั้งเดิมกับนวัตกรรมจึงเป็นหัวใจของการรักษาศิลปะการเทศน์ให้คงอยู่และมีบทบาทในสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1.รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ (1) การศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ (2) การศึกษาจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล เพื่อนำมาหาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริม

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย จำนวน 18 รูป/คน มีเกณฑ์ประการสำคัญในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ (1) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับการเทศน์ จำนวน 13 รูป (2) กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นฆราวาส จำนวน 5 คน

3. เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือคือ (1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเทศน์ การอนุรักษ์และส่งเสริมจากหนังสือ เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) กำหนดแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย (3) เครื่องมือการวิจัย (4) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์และที่ปรึกษา (5) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ (6) ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบเครื่องมือ (7) ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข (8) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริง เพื่อเก็บ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (1) รวบรวม เอกสารจากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความงานวิจัย เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ เพื่อขอความร่วมมือไปยังกลุ่มตัวอย่างทั้ง 18 รูป/คน เพื่อขอเข้า เก็บข้อมูล จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการจดบันทึกและบันทึกเสียงข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ (3) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ถอดบทสัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเรื่องนี้มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารตำราบทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยเป็นเชิงพรรณนา (2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์โดยพิจารณาประเด็นหลักที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา อธิบายเป็นความเรียงเชิงพรรณนา นำเสนอผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษานักวิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า รูปแบบการเทศน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระธรรมเทศนาและธรรมบรรยายต่าง ๆ ตรีสยกให้เหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ และโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า มีบทบาทสำคัญทางพระพุทธศาสนาใช้ในการอบรมพระภิกษุ สามเณร และคณะศรัทธาให้เข้าใจธรรมะมากขึ้น รูปแบบการเทศน์หรือวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงใช้วิธีการเผยแผ่ธรรม 4 ประการ ดังนี้ 1. การสอนแบบสากัจฉา คือ การสนทนาธรรมกับผู้ฟัง โดยใช้การถามตอบเพื่อให้ผู้ฟัง เกิดความเข้าใจและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา 2. การสอนแบบบรรยาย ใช้ในการแสดงธรรมในที่ ประชุมใหญ่ที่มีประชาชนและพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก มุ่งเน้นการอธิบายหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง 3. การสอนแบบตอบปัญหา ทรงใช้การวิเคราะห์และตอบปัญหาให้เหมาะสมกับลักษณะของคำถาม เพื่อให้ผู้ถามเข้าใจธรรมะมากขึ้น 4. การวางกฎข้อบังคับ ทรงกำหนดกฎและข้อบังคับให้พระสาวกปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบ เรียบร้อยและความสามัคคีในหมู่คณะ

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การเทศน์ของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีอยู่จำนวน 3 รูปแบบ คือ 1) การเทศน์มหาวัตร 2) การเทศน์มหาชาติ และ 3) การเทศน์ปาฐกถา การเทศน์ที่ได้รับความนิยมมากคือ การเทศน์มหาวัตร ลงลงมา การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก และการเทศน์ การเทศน์มหาวัตรใช้ทำนอง 2 ทำนองคือ 1) ทำนองน้ำดันท้อ ใช้เสียงราบเรียงธรรมดา ไม่เร็ว ไม่ช้า มีจังหวะการเทศน์พอดี 2) ทำนองขี้ม้าแฉ่วเมือง คือใช้เสียงเสมอดันเสมอปลาย การอ่านคำลงจังหวะปกติตั้งแต่ต้นจนจบไม่รีบร้อนหรือเร่งให้จบ ส่วนการเทศน์คัมภีร์มหาชาติชาดกเน้นการเอื้อนเสียง ขึ้น-ลง มีทำนองไพเราะ มีเนื้อหาทั้งหมด 13 กัณฑ์ ใช้เวลาในการเทศน์ ใน 1 วัน 1 คืน เป็นการเทศน์ตามประเพณี เรียกอีกอย่างว่า “การตั้งธรรมหลวง” นิยมจัดในช่วงหลังออกพรรษาเดือนยี่ เรียกว่า “ปาเวณียี่เป็ง” ตรงกับวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 โดยในจังหวัดแพร่นิยมเทศน์อยู่ 3 ทำนองคือ ลมพัดพร้าว หงส์เหิน กาเต้นก้อน และ ปาฐกถาเป็นการเทศน์แบบปากเปล่าโดยเทศน์จากความรู้ ความเข้าใจ และการตีความของผู้เทศน์และ ใช้ไหวพริบปฏิภาณของผู้เทศน์ในการถ่ายทอด

เนื้อหา ซึ่งเป็นการเทศน์รูปแบบที่นิยมในปัจจุบัน โดยการมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในล้านนา ได้รจนาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องต่าง ๆ ลงใบลาน

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ บทบาทสำคัญในการเทศน์คือการนำหลักธรรมมาสื่อสารให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน และยังเป็นการดำรงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของจังหวัดแพร่ ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ รูปแบบการเทศน์มีลักษณะเฉพาะถิ่น มาอย่างยาวนาน ด้วยเหตุนี้แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์อำเภอเมืองแพร่ในจังหวัดแพร่ สามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติโดยมีแนวทางสำคัญ ดังนี้ 1. ด้านพระสงฆ์ การพัฒนาศักยภาพพระนักเทศน์ การเทศน์ของพระสงฆ์ในอดีตมักใช้ภาษาถิ่น (ภาษาล้านนาหรือภาษากำเมือง) ในการถ่ายทอด ซึ่งมีความอ่อนโยน ไพเราะ มีลักษณะเฉพาะ รูปแบบเหล่านี้มีคุณค่าเป็นมรดกทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และเพื่ออนุรักษ์รูปแบบ ทำนอง เทคนิค ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแพร่จึงควรจัดการอบรมถ่ายทอดวิธีการเทศน์ รูปแบบ ทำนอง และเทคนิคการเทศน์ 2. ด้านชุมชน การส่งเสริมบทบาทของชุมชน การเทศน์จะประสบผลสำเร็จ ต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนโดยรอบ โดยส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้นหรือจัดการบูรณาการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์คัมภีร์เพื่อสืบทอดและถ่ายทอดการอ่านภาษาล้านนา (คำเมือง) ที่เขียนลงในคัมภีร์ใบลานเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม เช่น การจัดงานบุญแห่ธรรม การจัดงานบุญประเพณีตากธรรม การฟังเทศน์ และการอบรมธรรมะ 3. ด้านภาครัฐ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา การเทศน์ของพระสงฆ์เพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกกระดับ ควรให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรในการจัดอบรม และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย “แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” นักวิจัยจึงนำผลการวิจัยมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบวิธีการเทศน์ของพระพุทธเจ้า ที่พบบ่อยได้แก่ 1. แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแม้ในหมู่พระสาวก 2. แบบบรรยายเป็นการเทศน์ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ ประชาชนจำนวนมาก 3. แบบตอบปัญหา เป็นการถามปัญหาข้อสงสัยในข้อธรรมโดยมากเป็นผู้บัญญัติหลักศาสนาอื่น 4. แบบวางกฎของบังคับ เป็นเรื่องที่ภิกษุพระสาวกกระทำผิด อย่างไรก็ดี พระองค์

ทรงเรียกประชุมสอบถามผู้กระทำผิดแล้วทรงวางแนวทางแก้ไขและบัญญัติ วินัยหรือสิกขาบท ในแต่ละรูปแบบมีคุณค่าและจุดเด่นที่แตกต่างกัน และเมื่อประยุกต์ใช้ร่วมกันทำให้ การเทศน์มีประสิทธิภาพมากขึ้น การปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทผู้ฟัง สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ (คชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง, 2558) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ผลการวิจัยพบว่าการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบมุขปาฐะ การสืบสาน พิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ตลอดจนการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ การเผยแผ่ธรรมะยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนด้วยรูปแบบ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา การตอบปัญหาและการจัดกิจกรรม และสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ (พระอธิการนราธิพัฒน์ นราธิโป (สมชาติ), 2564) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้จากสูตรที่ปรากฏในการเทศน์ของพระสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่าการเทศน์ที่ปรากฏในวาจาสูตร ประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ 1) กล่าวอุกกาล 2) กล่าวคำจริง 3) กล่าวคำอ่อนหวาน 4) กล่าวคำประกอบด้วยประโยชน์ 5) กล่าวด้วยเมตตาจิต

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า มีการเทศน์ 3 แบบ คือ 1) การเทศน์มหาวัตร มีลักษณะเฉพาะคือการเทศน์จากคัมภีร์ไบเบิล ด้วยเสียงทำนองเฉพาะ (เทศน์ทำนอง) มีเสียงสูง-ต่ำ จังหวะเนิบช้าแต่ชัดเจน สอดคล้องกับโครงสร้างของคำเมือง (คำเมือง) ผสมผสานกันทำให้ฟังง่ายชัดเจนมีจังหวะ ซึ่งนิยมใช้ในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ 2) การเทศน์มหาชาติชาดกเป็นการเทศน์ทำนองแหล่ เล่าเรื่องเวสสันดรชาดกในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เน้นน้ำเสียงทำนอง และจังหวะของถ้อยคำ สร้างอารมณ์และศรัทธาแก่ผู้ฟัง 3) การเทศน์ปาฐกถา เป็นการแสดงธรรมะ การนำเสนอธรรมะที่เข้าใจง่าย เข้าถึงง่าย และใช้ภาษาที่ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของผู้ฟัง ในการเทศน์ทั้ง 3 แบบนี้การเทศน์มหาวัตรได้รับความนิยมมากกว่า รองลงมาคือการเทศน์มหาชาติชาดก และเทศน์ปาฐกถา ในทำนองเทศน์มหาวัตร นั้นมีลักษณะเด่นคือ ทำนองเฉพาะ (เทศน์ทำนอง) มีเสียงสูง-ต่ำ จังหวะเนิบช้าแต่ชัดเจน สอดคล้องกับโครงสร้างของคำเมือง (คำเมือง) และภาษาบาลีผสมผสานกันทำให้ผู้ฟังรู้สึกฟังง่าย เข้าถึงง่าย การนำเสนอธรรมะที่เข้าใจง่าย การเทศน์มหาชาติชาดกทำนองการเทศน์แบบพื้นเมืองจังหวัดแพร่ พิธีเทศน์มหาชาติในจังหวัดแพร่ เป็นประเพณีเทศน์ประจำปี ส่วนงานการเทศน์มหาชาติจังหวัดแพร่ คือ ทำนองเทศน์มหาวัตร รูปแบบการเทศน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระไกรสร กิตติเวที (วรภา), 2560) ศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ถิ่นทมยันตี ในล้านนา ผลการวิจัยพบว่า พิธีเทศน์มหาชาติในล้านนามี 2 แบบ คือ 1. แบบประเพณีประจำปี 2. แบบสืบชะตาอายุส่วนงานการเทศน์มหาชาติล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนนร่อยแก้วและส่วนนร่อยกรอง ส่วนทำนองการเทศน์แบบล้านนามี 2 วิธีคือ 1. ทำนองดั้งเดิม แบ่งเป็น ทำนองธรรมวัตร และทำนองมหาชาติ และ 2. ทำนองประยุกต์ ในอดีตพระนักเทศน์ให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมจริยธรรมที่แฝงอยู่ในการเทศน์ ปัจจุบันมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาจึงเน้นเฉพาะสาระและความเพลิดเพลิน บันเทิงใจ สอดแทรกคติธรรม

เล็กน้อย อาานิสงส์จากการพึ่งเทศน์มหาชาติมีมากมาย เช่น จะได้ไปเกิดมาในยุคพระศรีอริยเมตไตรย เป็นการเตือนให้ทำความดีและบริจาคทานสอนให้เห็นถึงความรักภายในครอบครัว เป็นแบบอย่างคู่บุญบารมี ในตัวพระนักเทศน์มีคุณค่าต่อคล้ายคลึงกับผู้ฟัง เช่นเป็นการฝึกสติและปฏิภาณไหวพริบ พัฒนาจิตใจ ยกระดับให้มีความอ่อนโยนยิ่งขึ้นไป ด้านสังคมเป็นหลักจริยธรรม วรรณศิลป์ และวัฒนธรรมประเพณี

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า 1) การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ เพื่อรวบรวมรูปแบบ ทำนองการเทศน์ จัดทำเป็นคลังข้อมูล ไว้ศึกษาสืบสานมรดกทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าของจังหวัดแพร่ ส่งเสริมการพัฒนาการเทศน์ การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบสานการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน และบูรณาการกับชุมชน โรงเรียน สำนักงานภาครัฐและเอกชน ทำให้คนทุกวัยเข้าถึงธรรมะได้ง่ายและสร้างพระสงฆ์ที่มีคุณภาพในด้าน การเทศน์ การสื่อธรรม บรรยายธรรมะ รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของการเทศน์แบบดั้งเดิม ทั้งด้านเนื้อหา จังหวะการใช้ทำนองเฉพาะมีเสียงสูง-ต่ำ จังหวะเนิบช้าแต่ชัดเจน สอดคล้องกับ โครงสร้างของคำเมือง (คำเมือง) การปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมสนับสนุน การจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การเทศน์ เป็นการรักษาฟื้นฟู รูปแบบเดิมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน 2) เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ ให้เกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์การปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคม ชุมชนและตัวพระสงฆ์ โดยการร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดแพร่ เช่นการเทศน์มหาวัตร การเทศน์มหาชาติชาดก การเทศน์ปาฐกถา ซึ่งแฝงไปด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนาในวัฒนธรรมชาวจังหวัดแพร่ เรื่องราวของวิถีชีวิต ความศรัทธา ความเชื่อ จารีตประเพณีของชาวจังหวัดแพร่ ที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น

การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ มีรูปแบบดังนี้ รูปแบบการอนุรักษ์ดังนี้คือ 1) การยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง 2) การอนุรักษ์การเทศน์แบบดั้งเดิมในอดีตตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา การสืบทอดและถ่ายทอด 3) การมีส่วนร่วมจากคณะสงฆ์อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่เช่น การจัดอบรมฝึกหัดมหาทายาทพระนักเทศน์ การสืบสานการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน การส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ 1) การปรับรูปแบบการเทศน์ให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ เช่น การประชาสัมพันธ์ออนไลน์ ทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟสบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน 2) บทบาทของพระสงฆ์ผู้เทศน์ พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เทศน์ควรเป็นทั้ง “นักปราชญ์” และ “นักปฏิบัติ” ต้องเป็นผู้มีศีลาจารวัตรงดงาม ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาจากความจริงใจ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดแพร่ ชุมชนเป็นฐานสำคัญของการอนุรักษ์ การจัดกิจกรรมเทศน์มหาชาติหรือเทศน์จตุราริยสังในงานบุญประเพณี เช่น งานเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

4) การบูรณาการกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ควรบรรจุความรู้เรื่องการเทศน์มหาวัตร ในกิจกรรมการเรียนการสอนด้านศาสนาและวัฒนธรรม การจัดโครงการ “ค่ายเยาวชนเรียนรู้การเทศน์มหาวัตรของจังหวัดแพร่” สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา

5) การใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ มีถ่ายทอดสดเทศน์มหาชาติหรืองานบุญต่าง ๆ ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube TIKTOK Instagram หรือ Podcast จะช่วยให้เข้าถึงผู้ฟังได้หลากหลายขึ้น บันทึกเสียง วิดีโอ และต้นฉบับคัมภีร์เทศน์ล้านนาไว้ในรูปแบบดิจิทัล เพื่อเก็บรักษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม การสร้างฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Database) สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล), 2561) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล พบว่าหลักการเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่มี 7 ประการ 1. สอนจากรูปธรรม ไปหานามธรรม 2. สอนลุ่มลึกลงตามลำดับ 3. สอนด้วยอุปกรณ์เสริม 4. สอนตรงจุด 5. สอนตาม พอดีเท่าที่จำเป็น 6. สอนมีเหตุมีผล 7. สอนสิ่งที่มีความหมายเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก นำมาใช้ในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย จนขยาย พระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัลของพระสงฆ์ไทย ผ่านทางช่องทาง เฟสบุ๊ค (Facebook) ยูทูบ (Youtube) เว็บไซต์ (Website)

การอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ผ่านกิจกรรมทางศาสนาโดยใช้พลังของพระรัตนตรัย “ไตรสรณะโมเดล” พระพุทธ : ผ่านพระพุทธรูปสู่การตื่นรู้ในการอนุรักษ์ พระธรรม : ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่นการเทศน์มหาวัตร การเทศน์มหาชาติ การเทศน์ปาฐกถา พระสงฆ์ : ในบทบาทผู้นำการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและเป็นผู้ดำเนินการให้ข้อคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของศาสนาสู่ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์และส่งเสริม การพัฒนาวิธีการคงอยู่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมเชิงพุทธในการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ มุ่งเน้นไปที่พระสงฆ์ ประชาชน และเยาวชน มีการจัดตั้งกลุ่มการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ ในพระสงฆ์ ประชาชน เยาวชน กลุ่มยุววิจัย และร่วมกันสร้างกติกาข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่และถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชน การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชาวพุทธในการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ การพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวัตกรรมทางสังคม,ทางพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมการอนุรักษ์และส่งเสริมให้พระสงฆ์ ประชาชน เยาวชน ได้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดเพื่อดำเนินการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทรัพยากรทางพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังกล่าวสรุปเป็นความสัมพันธ์เชิงแผนภาพโมเดล 3C-2E สำหรับรูปแบบการเทศน์หรือทำนองการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของคณะสงฆ์จังหวัดแพร่กับชุมชน ร่วมสมัยของพระสงฆ์ในจังหวัดแพร่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย โมเดล 3C-2E
(ที่มา: พระมหาไพโรจน์ กุลยาโน (บวชน), 2568)

จากรูปภาพที่ 1 สามารถอธิบายองค์ความรู้ตาม โมเดล 3C-2E ได้ดังนี้

1. Core (Vinaya) คือ ยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง โดยมีสาระสำคัญ การเทศน์รูปแบบดั้งเดิมของพื้นที่เมืองจังหวัดแพร่ จะต้องตั้งอยู่บนหลักพระธรรมวินัย ไม่บิดเบือนสาระ และไม่ใช้การเทศน์เป็นเพียงเครื่องมือบันเทิง การประยุกต์ใช้โดยยึดพระธรรมเป็นหลัก ไม่ปรับเนื้อหาจนเสียแก่นแท้ และตรวจสอบเนื้อหาก่อนเผยแพร่อในสื่อสมัยใหม่ พระสงฆ์ผู้เทศน์ต้องรักษาสมาณสาธูป ความสำรวม และศรัทธาของญาติโยมพุทธศาสนิกชน

2. Culture (Local Wisdom) คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นเมืองจังหวัดแพร่ โดยมีสาระสำคัญในการเทศน์มหาชาติของจังหวัดแพร่ เป็นมรดกภูมิปัญญาที่สะท้อนทั้งภาษา ศิลปะ ดนตรี และวิถีชุมชน การประยุกต์ใช้ต้องส่งเสริมการใช้ภาษาและทำนองล้านนาอย่างถูกต้อง อนุรักษ์ต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน คำเทศน์ และสำนวนเทศน์พื้นเมืองจังหวัดแพร่ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ เช่น การเทศน์มหาชาติในงานบุญ เป็นต้น

3. Communication (Modern Media) คือ การสื่อสารผ่านสื่อสมัยใหม่โดยมีสาระสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะในโลกปัจจุบันต้องสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างและรวดเร็ว ในการประยุกต์ใช้อาจผลิต Podcast ธรรมล้านนา หรือ วิดีโอคลิปสั้น สรุปข้อคิดจากเทศน์ถ่ายทอดสด การเทศน์ผ่าน Facebook Live, YouTube Live, Tiktok Live ใช้เทคโนโลยี AR/VR จำลองบรรยากาศงานบุญล้านนาของจังหวัดแพร่ เป็นต้น

4. Effectiveness คือ เข้าใจและนำไปใช้ได้จริง โดยสาระสำคัญในการเทศน์มหาชาติของจังหวัดแพร่ ต้องไม่ใช่เพียงการฟังเพื่อความไพเราะ แต่ต้องนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้ สามารถประยุกต์ใช้โดยการยกตัวอย่างชีวิตประจำวันร่วมสมัยควบคู่กับคติธรรม ออกแบบกิจกรรมสะท้อนความคิด (Reflection) หลังฟังเทศน์ สามารถวัดผลลัพธ์เชิงคุณธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทัศนคติของผู้ฟังได้

5. Ethics คือ สมณสาธูป และมีความโปร่งใส โดยสาระสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะต้องมีจริยธรรม พระสงฆ์ต้องสำรวมและรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของการเทศน์ โดยในการประยุกต์ใช้ พระสงฆ์ต้องยึดสมณสาธูป ไม่ใช่เทศน์เพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว การใช้สื่อออนไลน์ต้องมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การเทศน์ควรเสริมสร้างศรัทธา ไม่สร้างความขัดแย้ง

สรุป โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่า การเทศน์ธรรมวัตรของของจังหวัดแพร่ ร่วมสมัยจะคงคุณค่าและยั่งยืนได้ หากมีการบูรณาการ 3C (Core – Vinaya, Culture – Local Wisdom, Communication – Modern Media) ร่วมกับ 2E (Effectiveness – ใช้งานได้จริง, Ethics – จริยธรรมและสมณสาธูป) กล่าวได้ว่า “3C เป็นโครงสร้าง – 2E เป็นผลลัพธ์” โครงสร้างที่มั่นคงจากพระธรรมวินัย ภูมิปัญญา และการสื่อสาร ผลลัพธ์ คือ ความเข้าใจที่นำไปใช้ได้จริง และการรักษาความศรัทธาอย่างมีจริยธรรม

สรุปและขอเสนอแนะ

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการเทศน์ในจังหวัดแพร่ เป็นการรวบรวมรูปแบบ ทำนอง การเทศน์ จัดทำเป็นคลังข้อมูล วัคศึกษาสืบสานมรดกทางพระพุทธศาสนาอันทรงคุณค่าของจังหวัดแพร่ ส่งเสริมการพัฒนาการเทศน์ การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและสืบสานการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน และบูรณาการกับชุมชน โรงเรียน สำนักงานภาครัฐและเอกชน ทำให้คนทุกวัยเข้าถึงธรรมะได้ง่าย และสร้างพระสงฆ์ที่มีคุณภาพในด้านการเทศน์ธรรม การบรรยายธรรมะเพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของการเทศน์แบบดั้งเดิม ทั้งด้านทำนอง เนื้อหา จังหวะ การใช้ทำนอง

เฉพาะมีเสียงสูง-ต่ำ จังหวะเนิบช้าแต่ชัดเจน สอดคล้องกับโครงสร้างของคำเมือง (คำเมือง) ทั้งนี้ การเทศน์มิใช่เพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่การเทศน์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณี จริยธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดคำสอนทางเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงจิตใจคนในชุมชน เข้าด้วยกัน ผ่านภาษา ลีลา เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะ ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตอำเภอเมืองแพร่ ต้องเข้ารับการฝึกอบรมเป็นพระนักเทศน์ เพื่อให้เป็นพระนักเทศน์ประจำอำเภอหรือพระนักเทศน์ต้นแบบ
- 2) คณะสงฆ์อำเภอเมืองแพร่ ควรจัดทำโครงการสร้างพระนักเทศน์ประจำอำเภอ เพื่อคัดสรรและส่งไป ฝึกอบรมเป็นพระนักเทศน์ของจังหวัดและของมหาเถรสมาคมต่อไป
- 3) เจ้าอาวาสต้องส่งเสริมพระภิกษุสามเณรภายในวัดให้ได้รับการฝึกการเทศน์ ให้สามารถเทศน์ได้จัดให้มีการประสานงานกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความรู้ประสบการณ์และเป็นแนวทางในการส่งเสริมการเทศน์ให้มีความรู้ความสามารถในการเทศน์สูงยิ่งขึ้นไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษารูปแบบและวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานจากอดีตกับปัจจุบัน
- 2) ควรมีการออกแบบสำรวจเพื่อทำการวิจัยเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่ยังเหลือตามวัด ในเขตอำเภอเมืองในปัจจุบัน
- 3) ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์คัมภีร์และต่อยอดการเทศน์ของพระสงฆ์ ในจังหวัดแพร่
- 4) ควรศึกษาเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของรูปแบบและวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน จากอดีตกับปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรกต ชาบัณทิต และคณะ. (2556). ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 7(2), 55–67.
- คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง. (2558). การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย แก่พุทธศาสนิกชน. *ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชยสารโร ภิกขุ. (2562). *พุทธศาสนากับการพัฒนาจิตใจ*. เชียงใหม่: ธรรมสภา.
- นายถนอม บุษบางาม. (2568). การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนาในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ของประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์ศึกษา*, 1(1), 39–49.

- พระไกรสร กิตติเวที (วรา). (2560). ศึกษาพัฒนาการและคุณค่าของการเทศน์มหาเวสสันดรชก
กัณฑ์มัทรีในล้านนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล). (2561). ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนคร ปญญาชิโร (ปรังฤทธิ์). (2557). *วิถีเทศน์ในล้านนา*. เชียงใหม่: หจก.ซีเอ็มมีเดีย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *พุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอธิการนราธิปวัฒน์ นราธิโป (สมชาติ). (2564). การประยุกต์ใช้วาจาสูตรที่ปรากฏในการเทศน์ของ
พระสงฆ์ไทย. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัลลภ หารุคำจา, ธวัชชัย ไชยวุฒิ. (2568). พัฒนาการของคัมภีร์ธรรมรูปแบบการเทศน์ในล้านนา.
วารสารธรรมสาส์น, 4(1), 18–32.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). *พุทธวิธีในการสอน (เทคนิคการสอนของ
พระพุทธเจ้า)*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนพระองค์เจ้าวิมลฉัตร).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *พุทธศาสนากับสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *ประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: เมือง
โบราณ.